

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

NEVENKA LOZAR

**Metafora gore, plezanja in alpinizma v slovenski
alpinistični literaturi**

Diplomsko delo

Mentor: doc. dr. Aleksander Bjelčevič

Univerzitetni študijski program:
Slovenski jezik in književnost – D

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem mentorju doc. dr. Aleksandru Bjelčeviču za strokovno usmerjanje pri nastajanju diplomskega dela, za potrpežljivost in za čas, ki mi ga je posvetil.

Hvala mojim najbližjim, ki so me spodbujali in verjeli vame.

IZVLEČEK

Metafora gore, plezanja in alpinizma v slovenski alpinistični literaturi

V diplomskem delu obravnavamo metaforo gore, plezanja in alpinizma v slovenski alpinistični literaturi, in sicer v delih *Ožarjeni kamen* Frančka Kneza, *Pot* Nejca Zaplotnika in *Sneg na zlati veji* Igorja Škamperleta. V izbranih delih smo opazovali, kako se alpinist o gori, plezanju in alpinizmu izraža preko metafor, pri tem pa smo se sklicevali na Lakoffovo sodobno teorijo metafore. Iz opazovanih metafor smo skušali ugotoviti, na kakšen način alpinist razmišlja o gori, plezanju in alpinizmu in kakšen odnos vzpostavlja do tega, prek teh ugotovitev pa smo želeli priti do odgovora, zakaj alpinist pravzaprav hodi v gore.

Ključne besede: alpinistična literatura, metafora, gora, plezanje, alpinizem

ABSTRACT

The metaphor of mountain, climbing and mountaineering in Slovene mountaineering literature

This degree work discusses the metaphor of mountain, climbing and mountaineering in Slovene mountaineering literature, specifically in the works *Ožarjeni kamen* by Franček Knez, *Pot* by Nejc Zaplotnik and *Sneg na zlati veji* by Igor Škamperle. In these works we have analyzed, how the alpinist expresses himself through metaphors. For that the Lakoff's contemporary theory of metaphor was used. From the analyzed metaphors we tried to determine, what does the alpinist think about mountain, climbing and mountaineering and what is his attitude towards all these. With these findings we tried to find the answer, why the alpinist actually goes to the mountains.

Keywords: mountaineering literature, metaphor, mountain, climbing, mountaineering

KAZALO VSEBINE

1. UVOD	6
2. OPREDELITVE PLANINSKE LITERATURE.....	8
3. O SLOVENSKI ALPINISTIČNI LITERATURI.....	10
4. TEORETIČNA IZHODIŠČA ZA OPAZOVANJE METAFOR V IZBRANI ALPINISTIČNI LITERATURI	12
5. IZBRANE KNJIGE IN AVTORJI	15
6. METAFORE ZA GORO, STENO ALI DEL GORE ALI STENE	17
6.1. GORA JE ŽIVO BITJE	17
6.2. GORA JE BIVALIŠČE.....	23
6.3. GORA JE ZGRADBA.....	25
6.4. GORA JE POSVEČEN PROSTOR	25
6.5. GORA JE LABIRINT	26
6.6. GORA JE PEKEL	27
6.7. GORE SO NEBESA ALI RAJ	27
6.8. GORA JE KRAJ MIRU	27
6.9. GORA JE HRANA/STENA JE HRANA	28
6.10. GORA/HRIB JE DRAG KAMEN.....	28
6.11. VRH JE GEOMETRIJSKO TELO.....	28
6.12. STENA JE ZRCALO ČLOVEKU.....	29
6.13. STENA JE STRUP	29
6.14. TEŽAVA V STENI JE SKRIVNOST, UGANKA ALI VPRAŠANJE	29
6.15. TEŽAVA V STENI JE PAST.....	30
6.16. NOVA SMER V STENI JE NOVOROJENČEK.....	30
7. METAFORE ZA PLEZANJE	31
7.1. PLEZANJE JE BOJ.....	31
7.2. PLEZANJE JE PREDSTAVA	32
7.3. PLEZANJE JE IGRA NA SREČO	32
7.4. PLEZANJE JE PLES.....	33
8. METAFORE ZA ALPINIZEM	34
8.1. ALPINIZEM JE ISKANJE SEBE.....	34
8.2. ALPINIZEM JE UMETNOST	34

8.3.	ALPINIZEM JE MATEMATIKA	35
8.4.	ALPINIZEM JE NOROST.....	35
8.5.	ALPINIZEM JE POTOVANJE.....	36
8.6.	NAVDUŠENJE ZA ALPINIZEM JE OGENJ ALI VROČINA.....	36
9.	ZAKLJUČEK	37
	LITERATURA.....	40

1. UVOD

Gora vsakemu človeku pomeni nekaj drugega. Za nekatere je kraj druženja, za druge kraj samote, nekaterim ponuja fizično aktivnost in izziv, drugi v njej uživajo predvsem lepoto. Nekaterim so gore privlačne tudi zato, ker so nevarne. Privabljajo in hkrati plašijo. Ponujajo izziv, v katerem se človek sooča s strahom in skuša premagovati samega sebe, utrjuje samozavest in izgrajuje osebnost. Izkustvo alpinizma zajema široko paleto občutij in doživljanj, je skupek izkustva telesnega napora, strahu, tesnobe, veselja, navdušenja, premagovanja narave in samega sebe, pa tudi izkustva tovarištva, zaupanja, prijateljstva. Prav zato niti ni presenetljivo, da želijo alpinisti ta svoja bogata občutja in izkušnje deliti z drugimi, o njih govoriti in pisati. V alpinistični literaturi v veliki meri prevladuje avtobiografskost, le redkokatero delo vsebuje dovolj elementov literarnosti, da bi ga lahko uvrstili med romane.

Vemo, da so alpinistu gore in alpinizem vrednota, da imajo v njegovem življenju pomembno mesto, da se je za to pripravljen marsičemu odpovedati in tudi marsikaj žrtvovati. Zanimalo pa nas je, kakšen je odgovor na temeljno vprašanje o smislu alpinizma, torej zakaj alpinist hodi v hribe. V ta namen smo se odločili opazovati metafore v slovenski alpinistični literaturi, in sicer v delih Nejca Zaplotnika, Igorja Škamperleta in Frančka Kneza. Pri tem smo se oprli na Lakoffovo sodobno teorijo metafore, po kateri metafora ni sredstvo pesniškega jezika, ampak način mišljenja, način doživetja ene stvari v okviru druge. Metafore nam lahko torej razkrijejo, kako alpinist doživi goro in alpinizem in kakšen odnos vzpostavlja do tega. Pri analiziranju izbranih del smo obravnavali tudi komparacije, saj delujejo na enak način kot metafore: o eni stvari razmišljajo s pomočjo druge, zato je najbrž mogoče vsako komparacijo pretvoriti v metaforo.

Metafore smo razporedili v tri sklope. V prvem sklopu so metafore, ki se navezujejo na goro, steno ali del gore ali stene, v drugem sklopu so metafore, ki se navezujejo na plezanje, in v tretjem sklopu metafore, ki se navezujejo na alpinizem kot dejavnost na splošno. Nabor metafor, ki smo jih našli v analiziranih delih, je širok in analiza vsake metafore bi pravzaprav zahtevala svojo študijo, zato pa je to diplomsko delo nekakšen panoramski pregled oziroma uvod v to, na kakšne načine si skozi metafore predstavljamo in kako metaforično razumemo, dojemamo gore, plezanje in alpinizem. Diplomsko delo poleg tega na kratko predstavi

sodobno teorijo metafore, dotakne se vprašanja in opredelitve alpinistične literature ter se v krajšem poglavju posveti predstavitvi avtorjev in njihovih del, ki smo jih izbrali za analizo.

2. OPREDELITVE PLANINSKE LITERATURE

Literarna zgodovina planinski literaturi, katere del je tudi alpinistična literatura, sicer ne posveča veliko pozornosti, pa vendar najdemo nekaj definicij, ki poskušajo opredeliti in umestiti to področje literature.

V *Enciklopediji Slovenije* (1994: 379) je "planinska književnost" opredeljena kot »leposlovje s temami in motivi iz gorskega sveta, tudi publicistični opisi osebnih doživetij in dosežkov v planinstvu ter alpinizmu«. Planinsko literaturo obravnava bibliografija Jožeta Munde Gore v besedi, podobi in glasbi, ki podaja v prvem delu popis planinske literature, razvrščene v dvanajst razdelkov, med katerimi svoje mesto zavzemata tudi slovensko leposlovje, ki zajema dela, katerih dogajanje je postavljeno v gore oziroma v katerih so gore predmet opisovanja, ter tuje leposlovje, ki zajema dela, katerih dogajanje je postavljeno v slovenske gore in so lahko prevedena v slovenščino ali ne, ter v slovenščino prevedena dela, katerih dogajanje je postavljeno v tuje gore. Avtor se je pri leposlovju odločil za širše pojmovanje planinske literature, zato zajema vse, kar se dogaja v gorah, in tako vključuje tudi lovsko, smučarsko in planšarsko povest ter ljudske pripovedke in pravljice (Munda 1965: 11). Bibliografija se sicer ne ukvarja podrobneje z opredelitvijo planinske literature, temveč zbrano gradivo popisuje in razvršča.

S planinsko literaturo se je v prispevku *Planinska povest* ukvarjal literarni zgodovinar Miran Hladnik, v katerem je razrešil dilemo okrog termina planinske povesti in podal kronologijo slovenske planinske povesti. Ugotavlja, da je najpogostejša oblika planinskega leposlovja pri nas planinski potopis, sledi mladinsko slovstvo, ker se snov rada povezuje s pravljичnostjo, najmanj pa je leposlovnih del s fiktivno fabulativno naravo (Hladnik 1987).

Milena Dobnik (1996: 325) v svoji diplomski nalogi in v istoimenskem članku *Naša potopisna planinska literatura* opredeljuje planinsko literaturo kot literaturo, »ki se v različnih oblikah ukvarja s planinami, in sicer v povezavi s človekom – planincem«, alpinistično literaturo pa opredeljuje kot »dela, ki opisujejo alpinistične vzpone oziroma ki nastajajo na podlagi alpinističnih odprav v različna gorstva«.

S terminom alpinistična literatura in poskusom umestitve v širši kontekst literature se v svoji diplomski nalogi ukvarja tudi Mojca Volkar (2008: 8–9), ki planinsko literaturo razdeli na planinsko literaturo v ožjem smislu, v katero lahko glede na fiktivnost uvrstimo planinski roman in planinsko povest na eni strani ter planinski potopis in planinsko biografijo na drugi, ter na alpinistično literaturo, kamor lahko prav tako glede na fiktivnost uvrstimo alpinistični roman in alpinistično kratko zgodbo na eni strani ter alpinistični potopis in alpinistično biografijo na drugi. Razdelitev je torej osnovana glede na to, ali v delu prevladujejo planinske ali alpinistične prvine in ali prevladuje fikcija ali resnični dogodki in doživetja.

Če naredimo kratek pregled sodobne slovenske alpinistične literature, lahko ugotovimo, da so dela večinoma nefiktivne narave, največkrat pa opisujejo odprave v različna gorstva. V zadnjih letih je dobrodošla novost in obogatitev področja planinske literature zbirka kratkih zgodb Vladimirja Habjana *Čez rob*, izdana leta 2011. Avtor je bolj poznan po planinskih vodnikih in je to njegov leposlovni prvenec. Kratke zgodbe sicer nosijo avtobiografsko zaledje, vendar v njih prevladuje fikcija. Na področju mladinske literature pa velja omeniti roman *Zlati zob* Tadeja Goloba, sicer pustolovski roman, ki si za dogajalni prostor izbere gorski svet.

3. O SLOVENSKI ALPINISTIČNI LITERaturi

Kako je slovenska alpinistična literatura pravzaprav nastajala? Teme in motivi iz gorskega sveta so se v prvi dobi slovenskega planinskega leposlovja pojavljali v pastirski in lovski povesti (Hladnik 1987). S koncem klasičnega planšarstva in z začetki alpinizma na Slovenskem pa so se pojavili tudi prvi alpinistični zapisi z opisi gora, vzponov in doživetij v gorah. Med prve lahko uvrstimo izbrane planinske spise Klementa Juga. Vlogo pri nastajanju in objavljanju takih zapisov je imel tudi *Planinski vestnik*, ki je leta 1895 začel izhajati prav s tem namenom, da bi objavljali in spodbujali članke, potopise, fotografije o gorah in naravi sploh. V reviji so svoje mesto tako našli tudi leposlovni spisi ter pesmi. Z nadaljnjim razvojem slovenskega alpinizma so nastajala dela, katerih osrednja tema so alpinistični dosežki, v njih pa se prepletajo tudi osebna doživljanja in razmišljanja o smislu, življenju in smrti. V povojni alpinistični literaturi lahko izpostavimo knjigo *Sfinga* Anteja Mahkote (1979), najbolj odmevna pa je bila knjiga *Pot Nejca Zaplotnika* (1981). Na podlagi odprav v tuja gorstva so nastajala dela, za katera zasledimo tudi izraz odpravarska literatura in ki zavzemajo večji delež alpinistične literature (Enciklopedija Slovenije 1994: 379–380).

Avtorji slovenske alpinistične literature so večinoma alpinisti, torej neliterati, vendar lahko v marsikaterem delu zasledimo željo po leposlovno oblikovanem besedilu. Na tem mestu se lahko vprašamo, zakaj pravzaprav alpinist želi napisati knjigo in zakaj to niti ni tako redek pojav, saj lahko na policah zasledimo vsaj po eno knjigo večine znanih slovenskih vrhunskih alpinistov.

Družba se skozi čas spreminja, prav tako se spreminja tudi odnos do alpinizma ter odnos do narave in gora, zato se tudi odgovor na vprašanje, zakaj alpinist napiše knjigo, spreminja od posameznika do posameznika in skozi čas. Zlasti v današnjih časih bi bila precej naivna misel, da je alpinistovo pisanje vedno izraz višjih vrednot in ciljev ter da piše zgolj iz lastnega vzgiba, da bi tudi drugim podal svoje znanje in izkušnje. Marsikdaj je glavni vzgib za nastanek knjige marketinške ali sponzorske narave. Kolikšen je v tem poslu delež želje po leposlovno oblikovanem besedilu? Literarna uspešnost knjige je gotovo odvisna tudi od tega, ali pri avtorjih prevladujejo literarne ambicije ali so le-te v ozadju in prevladajo marketinški vzgibi. Po drugi strani pa moramo tudi priznati in upoštevati dejstvo, da sposobnost opazovanja in globokega doživljanja še ne pomeni tudi sposobnosti literarnega izražanja.

Ker so avtorji alpinisti, je njihova želja najverjetneje na papir strniti svoje dosežke in svoja doživetja. Prav zato se težko zgodi, da delo ne bi imelo vsaj avtobiografskega zaledja oziroma je sledenje resničnim dogodkom in dokumentarnost najpogostejše avtorjev namen in vodilo. Leposlovju se tako bolj približujejo tista dela, ki prav s tem namenom oris resničnih oseb in dogodkov toliko spremenijo, da jih ni mogoče prepoznati. Pri tem je zanimivo prav to, da je osebno doživetje po eni strani pozitiven in dobrodošel element, ki pri vključevanju alpinističnih prvin zagotavlja pristnost, po drugi strani pa predstavlja oviro, ki avtorja zavezuje k opisovanju resničnih doživetij in ga drži na ravni avtobiografskosti. Zato takega dela ne moremo v prvi vrsti določiti kot roman, saj je avtorjevo osebno doživetje v ospredju.

Področje alpinistične literature, zlasti v okviru alpinističnega romana in kratke zgodbe, je pri nas torej še odprto in še čaka na delo, ki bi mu lahko pripisali literarno vrednost. Izmed del alpinistične literature tako v prid literarnosti najbolj izstopata Dušan Jelinčič s svojimi alpinističnimi romani in Igor Škamperle z romanom *Sneg na zlati veji*.

4. TEORETIČNA IZHODIŠČA ZA OPAZOVANJE METAFOR V IZBRANI ALPINISTIČNI LITERATURI

V analiziranih delih je najbolj opazno stičišče predanost goram. Za alpinista gora ni le kup kamenja niti nekaj, kar mu zadostuje občudovati od daleč, ampak je vrh gore cilj vsakega njegovega vzpona, da doseže cilj, pa je potrebno mnogo truda, napora, odpovedovanja in tudi tveganja. Alpinizem je na nek način nuja, ki človeka zavezuje in kateri človek podreja svoje življenje. Gore in alpinizem torej zavzemajo pomembno mesto v alpinistovem življenju in so nekaj samoumevnega in nenadomestljivega, posledično pa tudi zapolnjujejo njegove misli, o njih bolj ali manj poglobljeno razmišlja, govori ali piše. Ker se želi izražati čimbolj polno, popolno, celostno in ker njegov opis noče biti le golo poročanje o vzponu, temveč želi izraziti tudi svoj odnos do gora in alpinizma, se izraža skozi metafore in primerjave. Metafora pa tu ni sredstvo poetičnega, torej lepšega in bolj umetnega izražanja, temveč je način mišljenja – način dojemanja in razumevanja sveta. Kakor jo opredeljuje sodobna teorija metafore, je metafora razumevanje enega področja človekovega izkustva s pomočjo drugega izkustva, pri čemer predvsem tisto, kar je neotipljivo, torej nematerialna izkustva, pojme, ideje, čustva itd. razumevamo s pomočjo stvari ali pojavov iz materialnega sveta, ki so nam bolj poznane in so bližje našim vsakodnevnim izkušnjam. V nadaljevanju bomo predstavili sodobno teorijo metafore po Lakoffu, na katero se sklicujemo pri analiziranju metafore v izbrani alpinistični literaturi.

V tradicionalni teoriji metafore je metafora stvar jezika, jezikovna figura in sredstvo pesniškega in retoričnega jezika. Če pogledamo Aristotelovo pojmovanje metafore, ki predstavlja metaforo kot odklon oziroma posebnost v jeziku, njena vloga pa je v zapolnjevanju leksikalne praznine, zlasti pa se uporablja kot pesniški okras, potem je metafora umeščena v pesniški in umetelni jezik, medtem ko v vsakdanjem jeziku nima mesta. Dognanja kognitivnih lingvistov pa temeljijo prav na nasprotujoči tezi, da je ravno vsakdanji jezik poln metafor (Čeh 2005: 76).

V središču raziskovanja kognitivnih lingvistov je bila vsakdanja konvencionalna metafora. Naše zaznavanje sveta okoli nas načeloma temelji na čutnih zaznavah in kulturnih izkustvih, zato pa abstraktnejše pojme, ki jih težje izrazimo, pogosto izražamo z metaforami oziroma si jih predstavljamo na način, ki nam je iz vsakdanjih izkustev bližji in bolj poznan. Zato pa sta

naš jezik in mišljenje večinoma metaforična, zlasti pa je metaforično razumevanje značilno, ko govorimo o abstraktnih pojmi in o čustvih.

V okviru kognitivnega jezikoslovja sta George Lakoff in Mark Johnson oblikovala teorijo metafore, ki zavrača tradicionalno prepričanje, da je metafora stvar jezika, in temelji na prepričanju, da jezik literature ni bistveno drugačen od vsakdanjega jezika. Metafora je stvar mišljenja, njeno mesto je »v načinih, kako konceptualiziramo eno mentalno področje v okviru drugega« (Lakoff 1998: 272). Po ugotovitvah kognitivne semantike so metafore pojmovne preslikave s področja vira na področje cilja, pri čemer je področje vira izhodiščna tema, ki je znana in praviloma temelji na konkretnih fizičnih in kulturnih izkušnjah. Te poznane vsakodnevne izkušnje so npr. gledanje, poslušanje, opazovanje prostora in orientacija v njem, predmeti, živi organizmi, lastno telo. Področje cilja oziroma ciljna shema pa je manj znana, predstavljajo jo bolj zapletene in abstraktne stvari (npr. mentalna stanja, psihični procesi) (Čeh 2005: 82).

Lakoff (1998: 276–277) teorijo opiše na primeru konceptualne metafore LJUBEZEN JE POTOVANJE, kjer se področje vira, torej potovanja, preslika na področje cilja, torej ljubezni. Ta preslikava vsebuje množico pojmovnih ustrežanj, ki se z izhodiščnega področja preslikajo na ciljno področje, kar pomeni, da področje ljubezni razumemo v okviru področja potovanja. Tako v tej preslikavi npr. ljubimca ustrežata potnikoma, ljubezenski odnos vozilu, skupni cilji ljubimcev ustrezajo krajem, kamor sta na njunem potovanju namenjena, težave v odnosu pa oviram na potovanju.

Poleg pojmovnih preslikav pa po Lakoffu obstajajo tudi preslikave podob. Metafore podobe za razliko od pojmovnih metafor, kjer poteka preslikava pojmovnega področja na drugo področje, eno samo konvencionalno podobo preslikajo na eno samo drugo podobo. Delovanje metaforične preslikave podobe Lakoff (1998: 302) prikaže na verzu A. Bretona: »Moja žena ... katere pas je peščena ura.« Zaradi skupne oblike se podoba peščene ure preslika na podobo ženskega pasu. Metafora je tudi tu pojmovna, saj ni v besedah, ampak v mentalnih podobah. Za te metafore je značilno, da več podrobnosti kot vsebujejo, bolj so omejene na specifične primere. Prav v tem pa je tudi razlika med preslikavami podob in preslikavami pojmovnih področij.

Kognitivna teorija obravnava tudi poetično metaforo, ki je povečini razširitev sistema vsakdanjih konvencionalnih metafor. Lakoff in Turner (1989) v knjigi *More than Cool Reason* obravnavata, na kakšne načine poetična metafora uporablja sistem vsakdanje metafore. Poetična metafora torej temelji na vsakdanjih konvencionalnih metaforah, ki pa jih razširja, nadgrajuje, razgrajuje ali kombinira in sestavlja med seboj, torej jih uporablja na neobičajen način. Vrednost in opaznost daje poetični metafori prav ta uporaba vsakdanje konvencionalne metafore na poseben, neavtomatiziran način.

5. IZBRANE KNJIGE IN AVTORJI

Izbrali smo tri dela, ki se sicer med seboj precej razlikujejo tako po času nastanka kot po osebnih profilih avtorjev. Te knjige so *Pot* Nejca Zaplotnika, *Ožarjeni kamen* Frančka Kneza in *Sneg na zlati veji* Igorja Škamperleta. Prvi dve deli lahko uvrstimo med alpinistične avtobiografije, slednjega pa med alpinistične romane, v katerem je sicer moč prepoznati avtobiografske prvine, vendar vsebuje tudi dogodke, ki so izmišljeni, na raven literarnosti pa ga dvigajo tudi mnoge oblikovno-stilne značilnosti.

- **Nejc Zaplotnik: *Pot***

Nejc Zaplotnik (1952–1983) je v mnogih zapisih označen kot legenda ter ena najbolj karizmatičnih osebnosti slovenskega alpinizma. Alpinizmu se je začel posvečati pri 17-ih letih in se mu povsem predal. Postal je eden najuspešnejših alpinistov svoje generacije. Njegova pot se je tragično končala pri 31-ih letih, ko ga je zasul ledeni plaz, ki se je utrgal s pobočja Manasluja. Zaplotnik je od leta 1972 objavljал svoje plezalske spise v Planinskem vestniku in kritična razmišljanja v Alpinističnih razgledih. Leta 1981 je izšla njegova knjiga *Pot*, ki je do leta 2000 imela še štiri ponatise, leta 2009 pa je izšla tudi ilustrirana spominska izdaja. Knjiga je bila zelo priljubljena med bralci, tako tistimi, ki sta jim gornštvo in alpinizem blizu, kot tudi med tistimi, ki ne zahajajo v gore. Zaplotnik je presegel suhoparnost tehničnega opisovanja poti in vzponov in napisal izpovedno delo, s prepletanjem razmišljanj, dvomov, čustvovanj, vprašanj in iskanj odgovorov nanje.

- **Igor Škamperle: *Sneg na zlati veji***

Igor Škamperle (1962) je sociolog kulture in komparativist. V začetku 80-ih let je bil predan alpinizmu, vendar ga je opustil in se posvetil študiju kulture, književnosti in duhovnih izročil. Njegov najbolj poznan roman je *Kraljeva hči*, sicer je tudi soavtor knjige *Lastovičji let* ter avtor alpinističnega romana *Sneg na zlati veji* (1992). Sodeloval je tudi pri pripravi dokumentarnega filma o slovenskem filozofu in alpinistu Klementu Jugu.

Za razliko od večine alpinistične literature, ki je pisana v obliki alpinistično-potopisnih kronik ali v obliki filozofske razprave o alpinizmu, je *Sneg na zlati veji* pisan kot razvojni roman, ki

»spremlja "junakov" razvoj od otroštva do "dozorelosti" in vstopa v družbo« (Virk 1992: 220). Knjiga ima težnjo biti fikcija, roman, kar se kaže v mnogih oblikovno-stilnih značilnostih: jezik je literaren, poetičen, metaforičen, pojavljajo se refleksijski vložki, posebnost pa je prehod iz tretjeosebne v prvoosebno pripoved, ki se zgodi iz prvega v drugo poglavje in ki nakazuje premik v junakovi oziroma pripovedovalčevi duševnosti v smislu gojenja strahospoštljive distance do gora (Virk 1992: 221).

- **Franček Knez: *Ožarjeni kamen***

Franček Knez (1955) širši slovenski javnosti ni zelo poznan, v alpinističnih krogih pa velja za enega največjih plezalcev in alpinistov tega časa, ki ima s svojim pristopom in sistematičnim trdim delom zasluge za dvig slovenskega alpinizma do ekstremne ravni. Število njegovih vzponov in prvenstvenih smeri vseh težavnosti je osupljivo, nanizal pa jih je v evropskih, azijskih, severnoameriških in južnoameriških visokih gorah ter predvsem v domačih gorah.

K pisanju knjige so Kneza nagovorili v Založbi Sanje in tako je leta 2009 izšla knjiga *Ožarjeni kamen*. Alpinistična avtobiografija podaja spomine in zgodbe iz življenja predanega alpinista, poetični izraz, ki se vpleta vanje in obogati ponekod skope tehnične opise, pa bralcu odkriva širši pogled na avtorjevo doživljanje in dojemanje sveta, življenja in samega alpinizma.

Če vzpostavimo primerjavo med izbranimi deli, lahko ugotovimo, da sta Zaplotnikovo in Knezovo delo pripovedi oseb, ki sta alpinizmu podredila življenje, pri čemer pri Zaplotniku čutimo mlad, zagnan in nemiren duh na začetku poti, razpet med dve največji ljubezni, gore in družino, Knez pa je ubesedil življenjsko zgodbo skozi oči zrelega moža, ki je presegel mladostniško vihravost in ki ga je življenje s preizkušnjami izoblikovalo. V tem pogledu se Škamperletovo delo od obeh precej razlikuje, saj podaja vidik odraščanja ter ujetosti v krog hrepenenja, ljubezni, vere in ljubezni do gora. Prikazuje pot iskanja in pot do spoznanja, da lahko gora živi v človeku, četudi se ta ne povzpne nanjo.

V naslednjih treh poglavjih bomo z naborom primerov predstavili metafore, ki smo jih opazovali v izbrani alpinistični literaturi, in poskušali razložiti, na kakšen način delujejo preslikave področij oziroma podob, in ugotoviti, kaj nam povedo o alpinistovem dojemanju gore oziroma stene, plezanja in alpinizma.

6. METAFORE ZA GORO, STENO ALI DEL GORE ALI STENE

6.1. GORA JE ŽIVO BITJE

Pri metaforah, ki goro, steno ali dele gore ali stene prikazujejo kot živo bitje, je bistvenega pomena personifikacija, s katero avtorji neživi naravi pripisujejo lastnosti živih bitij. V veliki večini primerov je gora ali del gore človek oziroma oseba, lahko pa je tudi žival, pošast ali rastlina.

6.1.1. GORA JE ČLOVEK ALI OSEBA

Za alpinista gora ni zgolj neživa tvorba iz kamenja, ampak obstaja kot živo bitje, ki z alpinistom vzpostavlja odnos, alpinist pa vzpostavlja čustven odnos z njo. Za ta odnos, ki nastaja med alpinistom in goro, je značilno, da ga navadno ne vzpostavljamo do stvari, ampak ga med seboj vzpostavljata in gojita dva človeka. Gora ali stena kot človek ali oseba lahko komunicira: sporoča, pripoveduje, šepeta, pozdravlja ali molči. Komunikacija s strani gore je namenjena človeku, od katerega pričakuje odziv, torej naj bi ji alpinist prisluhnil ali jo razumel.

»Morda nam je hotel vršnji greben /.../ sporočiti nekaj, česar nismo znali razumeti« (Škamperle, 209).

»Tako se je nadaljevala dirka po gorah, ki so še vedno žarele, kadar so imele žareti, še vedno jokale, kadar je imelo deževati, in še vedno so pripovedovale, če si jim le znal prisluhniti« (Zaplotnik, 148).

»Stene nad Sočo so tiho, okamnelo šepetale, pogreznjene v negibnost« (Škamperle, 22).

»Nevidne gore molče /.../« (Škamperle, 132).

Ker alpinist goro na nek način dojema kot živo bitje ali celo osebo, do katere ima nek odnos, je gora ali stena zanj privlačna, zapeljiva, dobrohotna, sramežljiva, drzna, prijazna ali neprijazna, mrka, jezna.

»/.../ drzne, privlačne, obenem pa naporne in nemalokrat hudo krušljive stene« (Škamperle, 122).

»Mavenzi se zopet sramuje« (Zaplotnik, 59).

»Kot valovi na vodi se nizajo sivi previsi, sramežljivo zastrti z nežno belino« (Knez, 51).

»Gore, odete v bela oblačila, molčijo. Mrzle so, **neprijazne** /.../« (Škamperle, 78).

»Ko pa je tudi on varno pripet v klin, stoječ na tej **dobrohotni** polički, buljiva dol in se ne moreva načuditi prepadu« (Škamperle, 92).

»/.../ toda ko se v jezercu pri Allegheju zablešči **jezna** Sova in dvigneš obraz, tedaj je podoba drugačna /.../« (Škamperle, 188).

Prav tako alpinist gori ali steni pogosto pripisuje dejanja in stanja ter procese, sicer značilne za človeka, ter tudi zmožnost izražanja čustev: gora se prebuja, otrpne, se šopiri, se razkazuje, se smeji, opazuje, se zaganja, privablja, lahko je mrtva, speča ali zasanjana, lahko se stara, na njej pa so lahko tudi sledovi solz.

»/.../ pod steno Planje, ki **se prebuja** z dnevno svetlobo« (Škamperle, 135).

»/.../ gora **otrpne** v jekleno sivino /.../« (Škamperle, 165).

»/.../ Tošč **se je šopiril** z debelim travnatim trebuhom /.../« (Škamperle, 35).

»Stena Droit **se je razkazovala** nemarno **gola** /.../« (Škamperle, 118).

»/.../ **se smeji** Čo Oju in neprizadeto resno **opazuje** Gjačung Kang« (Zaplotnik, 162).

»Gore **so se** tu, ostre in črne od granita, **zaganjale** visoko pod nebo /.../« (Škamperle, 117).

»Čopov steber, končno je bil tu. **Privabljal je** z mešanico obveze in neznane čarobnosti« (Škamperle, 90).

»Stena je mrzla in **mrtva** /.../« (Zaplotnik, 134).

»/.../ ob večerih mehko **zasanjana** Šmarna /.../« (Škamperle, 144).

»V hladno, **speče** skalovje se naseli pest smeha« (Škamperle, 69).

»In te mogočne gore, ki so se, okleščene, neme, mrko **starale** od sporočila ...« (Škamperle, 22).

»/.../ nad nama pa se je dvigala gladka severna stena Half Doma kakor sanjski privid in črni sledovi **solz** so se svetili v večernem soncu« (Zaplotnik, 77).

V odnosu med goro in alpinistom se lahko vzpostavi hierarhično razmerje in tedaj gora zahteva, odtrže, zavrne, udari, vzame ali daje. Gora je s svojo aktivnostjo v razmerju do alpinista v nadrejenem položaju, v svojih dejanjih ali zahtevah je močnejša, alpinist pa je žrtev ali nemočen opazovalec njenega dejanja, se ji ukloni ali izpolni njeno zahtevo.

»/.../ gore **so zahtevale** od mene preveč časa« (Zaplotnik, 22).

»Kar zamakneva se in skoraj zasovraživa goro, ki naju je za toliko časa **odtrgala** od ljudi, ki jih ljubiva« (Zaplotnik, 95).

»Če pa ga **zavrne** s previsom, z gladko ploščo, s snežno vihro, če ga **udari** s padajočim kamenjem, jo zasovraži in pobegne« (Zaplotnik, 134).

»/.../ nobena stvar mi ne more več toliko dati ali vzeti, kolikor mi **je vzel in dal** Everest« (Zaplotnik, 197).

Dojemanje gore ali stene kot človeka se izrazi tudi v poimenovanju delov gore ali stene z deli človeškega telesa, pri čemer je stena lice ali obraz gore, izbočeni deli stene so trebuh, ledeniške razpoke so prsi ali žrelo, stolpiči so zobje, vršni del gore je glava, osrednji del stene je srce. Deli človeškega telesa se torej zaradi določenih skupnih lastnosti (npr. gladkost, izbočenost) preslikajo na dele gore ali stene.

»/.../ stena, polna belih **gladkih lic** /.../« (Škamperle, 122).

»/.../ odkoder sva gledala steni naravnost v **obraz**« (Zaplotnik, 143).

»Naslednjega dne telovadiva po belih **trebuih** Tržaške smeri /.../« (Škamperle, 89).

»/.../ razpoke ledenika so le še črna **žrela**. Iz teh temnih **prsi** se izvija zamolkel, otožen, nerazumljiv vzdih« (Knez, 70).

»Vsakič mimo našpičenih **zobov**, ki grizejo v prazno« (Škamperle, 192).

»/.../ oblije gladko granitno obličje Torrejeve **glave**« (Knez, 115).

»Jutro nas najde že v **srcu** zahodne stene Mavenzija /.../« (Zaplotnik, 58).

Koncept metafore dopolnjujejo primeri, kjer gora nosi oblačila, s čimer alpinist pojmuje pobočja gore, kar najdemo zlasti pri Škamperletu. Tu ne gre za odnos med goro in alpinistom, ampak v večini primerov podoba gore, obdane s snegom, prikliča asociacijo na človeka, odetega v bela ali puhasta oblačila, kožuhašč plašč ali biserno tančico, medtem ko podoba gore, ki zlato žari v večerni svetlobi, prikliča asociacijo na podobo ženske v zlati večerni obleki.

»Gore, **odete v bela oblačila**, molčijo« (Škamperle, 78).

»Globoko v **puhastih oblačilih** gore smo« (Škamperle, 166).

»Iz sivine, ki je zagrnila goro v **kožuhašč plašč** in pričinja temneti, naletava mraz /.../« (Škamperle, 166).

»/.../ mrzli vrhovi, v hladnem, nepremičnem **plašču**« (Škamperle, 79).

»Zgoraj nad belo črto so zastave pršiča odvijale svoj rep in zakrivale vrh v **biserno tančico**« (Škamperle, 157).

»/.../ in se oziramo v sončna ostenja Koroške Babe, ki si je zopet **nadela** zlato večerno **obleko**« (Zaplotnik, 144).

Alpinist ne le goro, ampak tudi ledenik dojema kot živo bitje, zato zvoke, ki jih ledenik ustvarja v svojem premikanju, poimenuje ječanje, stokanje, vzdihovanje in tožba:

»Hunze zapojejo pesem, ki se dolgo v noč zliva z **ječanjem** ledenika« (Zaplotnik, 107).

»Počasi zamrejo človeški glasovi, **stokanje** ledenika zmoti le še kašelj in tiho smrkanje« (Zaplotnik, 108).

»Vse bolj se temni, razpoke ledenika so le še črna žrela. Iz teh temnih prsi se izvija zamolkel, otožen, nerazumljiv **vzdih**. To je **tožba** ledenega starca, ki ga krivi in tišči teža tisočeri let« (Knez, 70).

- GORA JE ŽENSKA

Na splošno je v alpinistični literaturi zelo značilno dojemanje gore kot ženske. V analiziranih delih smo v nasprotju s pričakovanji našli razmeroma malo takih primerov. Tako dobimo metaforo gore kot device, s katero lastnost deviške ženske, torej nedotaknjenost, čistost, nedolžnost alpinist pripisuje steni, ki še ni bila preplezana, oziroma gori, na katere vrhu ni stal še nihče. Pri Škamperletu je stena »**deviška** stena« (122), gora pa »**deviški** biser« (208), prav tako je pri Zaplotniku neosvojena gora »**deviški šesttisočak**« (196).

Pri Knezu najdemo metaforo gore kot neveste, ki jo izrazi s primero:

»*Rahlo posuta s snegom je kot zala **nevesta v belem***« (Knez, 156).

Nevesta v beli obleki je tradicionalno simbol čistosti, nedolžnosti, zato je lahko sklepamo, da te vrednote vidi alpinist v gorski naravi.

Nekatere metafore, ki jih vsebuje metafora gore kot ženske, kažejo tudi, kako deluje na alpinista gora ali stena s svojim videzom. Kakor lahko ženska s svojim zunanjim videzom privlači ali odbija, prav tako lahko take občutke vzbujata tudi gora in stena. Ko stena na alpinista deluje odbijajoče, ji pripiše nespodoben videz, npr. pri Škamperletu: »*Stena Droit **se je razkazovala nemarno gola**, siva in črna od gnilih skal in požleda*« (118). Ko pa vzbuja prijetnejše občutke, ji pripiše nežen videz in prijazno žensko naravo: »*/.../ in je stena, **polna belih gladkih lic**, od tal do vrha šepetala v zavetju **prijazne ženskosti***« (122).

- GORA JE STAREC ALI STARKA

Vzporednico med obema podobama v metafori gore oziroma njenega dela kot starca bi lahko v danem primeru našli v dolgem obstoju, starosti. Tisočletni obstoj ledenika prikliča asociacijo na podobo starega človeka:

*»To je tožba ledenega **starca**, ki ga krivi in tišči teža tisočerih let«* (Knez, 70).

Pri Zaplotniku najdemo daljši odlomek, v katerem se podobe gore kot ženske starke, mlade device z zapeljivim telesom ter starca združijo. Vzpostavi se nasprotje med goro kot starko ali starcem, katere videz je neprivačen, predvsem pa ne nudi nobenega užitka, medtem ko je gora kot mlada devica zapeljiva, privlačna, vabeča:

*»/.../ in se oziramo v sončna ostenja Koroške Babe, ki si je zopet nadela zlato večerno obleko. Poleti je vsa **zgubana, upognjena in betežna**, s poraščenimi **nogami**, zajetnim **trebuhom**, povešenimi **prsni** in sivo **glavo**, toda pozimi **si nadene bele tančice mladih devic** in nas **vabi** v svoje toplo, žareče **naročje**, mi pa kakor da ne vidimo njenega **zapeljivega telesa**, se tresemo na tem prekletem **starcu** s puklastim **hrbtom** in ga hočemo na vsak način pobožati po **temenu**«* (Zaplotnik, 144).

6.1.2. GORA JE POŠAST

Situacije v gorah, ki vlivajo strah in predstavljajo nevarnost za življenje, vzbudijo podobo gore kot pošasti:

*»Visoko zgoraj, tik pod vrhom stene, se navzven, nam nad glavo, boči petdeset metrov dolga in široka, navzven štrleča streha, ostanek ogromnega podora, ki je nekoč zgrmel po tej stoječi **pošasti**«* (Škamperle, 191).

Kot pošasti, katerim se je potrebno izogniti, je lahko poimenovan tudi del gore, v danem primeru zasneženi greben:

*»Na vse strani visijo z njega velikanske snežne **pošasti**, ki nas prisilijo v strma snežna pobočja«* (Zaplotnik, 123).

6.1.3. GORA JE ŽIVAL

V analiziranih delih animalizacija gore ni zelo pogosta, v glavnem pa se pojavi v zvezi z neprijetnimi občutki. Izraža plezalčevo oziroma alpinistovo občutje nelagodja zaradi nevarnosti, ki mu morebiti preti, drugič pa metafora nastane, ker oblika dela gore ali stene zbudi asociacijo na določeno žival.

- GORA JE ZVER

Negotovost, tveganje in prepuščenost na milost in nemilost steni Škamperle izrazi s primero gore kot zveri:

*»Stene nenadoma ne prepoznamo več. Zdaj smo v njej ... kot v **trebuhu** neudomačene **zveri**«* (Škamperle, 165).

- GORA JE ZMAJ

Metafora poimenuje zasnežen kamin v steni. Predstava o tem, da stojimo na hrbtu živali, ki jo iz pravljič poznamo kot hudobno bitje, izraža pomanjkanje gotovosti ter občutka stabilnosti in varnosti, saj ni gotovo, ali bomo na hrbtu živali obstali ali se nas bo ta otresla in nas pokončala. Tako tudi alpinist ni prepričan v stabilnost zasneženega kamina in v to, ali je varno stati na njem:

*»Na sneženem **zmajevem hrbtu** se ozreva navzgor v navpični beli steber«* (Knez, 52).

- GORA JE MRCINA

V danem primeru Škamperle uporabi metaforo gore kot mrcine, ko gora povzroča nekoliko mešane občutke: poleg strahospoštovanja vzbuja tudi navdušenje in občudovanje.

*»Prava **mrcina** mora bit to!«* (Škamperle, 190).

Živalsko poimenovanje avtorji uporabljajo tudi za del stene, v tem primeru ledenika. Metafora ledenika kot plazilca, največkrat kot kače, v enem primeru pa tudi kot kuščarja, temelji na podobnosti po obliki:

*»Pleza vse višje po **beli kači** v zaledenelih kotih«* (Knez, 110).

»/.../ ob vznožjih pa so pokali ledeniki, podobni velikanskim, živim **kuščarjem**, ki polzijo proti dolini« (Škamperle, 117).

Najdemo tudi primere metafor, kjer je del kamnite ali ledene stene poimenovan z delom živalskega telesa. Ti deli gore ali stene alpinista zaradi svoje oblike asociirajo na dele živalskega telesa. Deli, ki so izbočeni navzven, navadno predstavljajo oviro (kljun, peruti, breji trebuh), drugi pa lahko predstavljajo tudi okras (grive).

»Zgornji, navzven viseči **kljun** Vršaca je pred nama« (Škamperle, 185).

»Morda sem zašel preveč v desno, nad menoj so zastrašujoče **peruti**, ki se ob prijemu lomijo in padajo prek čelade /.../« (Škamperle, 166).

»Strmim v vrhove, ozaljšane z ledenimi **grivami**« (Knez, 115).

»Skala v **brejih trebuhih** sili navzven« (Škamperle, 192).

»/.../ in ko se zberem, prisopiham čez **breji trebuh** in s poslednjimi močmi zabijem klin na stojišču« (Zaplotnik, 71).

6.1.4. GORA JE RASTLINA

Nekaj primerov te metafore zasledimo pri Škamperletu. Goro poimenuje cvet, ker predstavlja lepoto in okras. Podoba visokega drevesa se preslika na podobo gore, pri tem so korenine vznožje gore, deblo je strmo pobočje, vrh drevesa pa je vrh gore. Stene pa s svojo umeščenostjo med smrečje in s podolgovato, ozko obliko, spominjajo na storže.

»Gore so se tu, ostre in črne od granita, zaganjale visoko pod nebo, precej više od naših **apnenčastih cvetk** /.../« (Škamperle, 117).

»/.../ še plezamo po **drevesu** ...! Visoko po **deblu**, od **korenin** k **vrhu**!« (Škamperle, 165).

»/.../ se podobne natrosenim kamenčkom smejiijo **Bijele stene**, ozki **storži** sredi črnega **smrečja**« (Škamperle, 63).

6.2. GORA JE BIVALIŠČE

Metaforo gore kot bivališča najdemo pri Škamperletu. Težko je natančno določiti, kje potekajo podobnosti, iz konteksta pa morda lahko sklepamo, da poimenuje goro bivališče, ker mu predstavlja zavetje pred zunanjim svetom, ker tam biva mir ali ker tam biva prvinska, čista narava, ki je popolno nasprotje zunanjega sveta in ki bi jo zunanji svet lahko oskrnil.

*»Meni pa resnično ni bilo do tega, da bi v prečuta **bivališča** vdrl zunanji svet, s truščem hitrosti, primerjav ...«* (Škamperle, 185).

Metafora gore kot bivališča se bolj specifično udejanji v metaforah gore kot doma, stanovanja in bivališča bogov.

- GORA JE DOM

Ta metafora izraža alpinistovo navezanost na gorski svet. Dom je kraj, od koder izhajamo, na katerega smo navezani, kjer smo sprejeti in kamor se radi vračamo. To, kar vsakemu človeku nudi dom, daje alpinistu gora.

*»Gore so bile moj **dom** /.../«* (Zaplotnik, 16).

*»O ja, tam **domuješ**, da si zvezdam bliže!«* (Škamperle, 45).

*»/.../ že ob prvem dotiku, ki ga tu puščamo, postajamo **domači**, s pravico bivanja, vračanja /.../«* (Škamperle, 181).

*»/.../ v stenah, med katerimi smo **doma**«* (Škamperle, 120).

- GORA JE STANOVANJE

V primerjavi z metaforo gore kot doma ima metafora gore kot stanovanja manjšo težo, saj se bistveno manj navezuje na čustva alpinista. Predstavlja zavetje, ki ga nudi stena plezalcu, ko mora ta v njej prenočiti. Za tisto noč postane stena njegovo stanovanje. Primer najdemo pri Knezu: *»Tako imam vsaj vsako noč novo **stanovanje** /.../«* (177) in pri Zaplotniku, ki prostorsko stisko na polici v steni poimenuje *»stanovanjska stiska«* (145).

- GORA JE BIVALIŠČE BOGOV

Poimenovanje gore kot bivališče bogov lahko razumemo kot metaforo, če predpostavljamo, da ni mišljeno dobesedno, da tam živijo bogovi, ampak želi alpinist z metaforo poimenovati goro kot kraj, ki je za navadnega smrtnika nedostopen, zaradi tega in zaradi njegove višine in s tem bližine nebu pa ga lahko pojmuje tudi kot sveti kraj, kjer prebivajo in kraljujejo bogovi. Alpinist pa je tisti, ki ima ta privilegij, da vstopa v njihova domovanja oziroma kraljestvo.¹

¹ Določanje metafore in njenega pomena je tu nekoliko težavnejše, kajti če se navežemo na budistično verovanje v goro kot domovino bogov, potem v takih primerih ne gre za metaforično dožemanje.

»/.../ smešne navade tujcev, ki prihajajo k vam s čudnimi, nerazumljivimi cilji: splezati v domove bogov« (Zaplotnik, 153).

»Vzljubil sem to deželo, kjer te **bogovi povabijo v svoje kraljestvo**« (Zaplotnik, 153).

6.3. GORA JE ZGRADBA

Z metaforo gore kot zgradbe avtorji izražajo velikost, trdnost, mogočnost gore. Njene kamnite ali ledene stene pa predstavljajo zidove:

»V skrite doline Himalaje, med najvišje **zgradbe** večnega mojstra« (Zaplotnik, 82).

»Veter pometa z meglami, ki se pode čez bleščeče ledeno **zidovje**, v katero že sije sonce« (Škamperle, 165).

Deli stene, poimenovani balkon, streha, prostor in izba, dajo metaforo GORA JE HIŠA. Goro si alpinist lahko predstavlja kot hišo s prostori, v katere skuša prodreti. Višje kot se dviga, višje prostore dosega. Balkon in streha kot izbočena dela hiše pa alpinistu predstavljata oviro.

»Neumno se prestopam z noge na nogo, podiram **balkon** nad seboj, grabim v sneg /.../« (Zaplotnik, 145).

»/.../ se navzven, nam nad glavo, boči petdeset metrov dolga in široka, navzven štrleča **streha** /.../« (Škamperle, 191).

»Gor, v vršnje, najvišje **prostore** gore pa nismo mogli prodreti« (Škamperle, 209).

»Tu so si v vlažnih, črnih **izbah** postlali duhovi /.../« (Škamperle, 181).

Znotraj koncepta metafore GORA JE ZGRADBA spada tudi metafora gore kot podrtije. Zasnežena visoka gora, v kateri se podirajo ledeni skladi, je torej zgradba oziroma hiša, ki se podira. Nestabilnost te zgradbe pomeni nevarnost za alpinista, saj ga lahko pokoplje pod seboj, zato mu vzbuja strah in srh:

»Občutil sem srh **ledene podrtije** /.../« (Knez, 136).

6.4. GORA JE POSVEČEN PROSTOR

Metafora GORA JE POSVEČEN PROSTOR ima v obravnavanih besedilih nekaj pojmovnih ustrežanj, in sicer je gora katedrala, ki združuje posvečenost in mogočnost, gora ali stena je

oltar, stojišče v steni je prižnica, kamnita ali ledena stena so orgle, ledene sveče so orgelske piščali.

Knez goro poimenuje katedrala, torej zgradba, ki je posvečen prostor: »**katedrala** iz temno rjavega granita« (156), zasnežena gora pa je »bela **katedrala**« (30). Dojemanje gore kot posvečenega in svetega prostora se pri Knezu izrazi tudi z metaforo gore ali stene kot oltarja: »Tam za ovinki, za obzorjem so naši **oltarji**« (181). »**Nebeške oltarje** ožarja sonce /.../« (134).

V slednji metafori se kaže nekakšen religiozni odnos do gora, torej odnos, primerljiv s tistim, ki ga imajo verniki do posvečenega prostora, ki je prebivališče Boga. Alpinistu – častilcu gora predstavlja gora ali stena oltar, ki je sicer najbolj posvečeno mesto v cerkvi.

Podoba gore kot katedrale se povezuje tudi s podobo stene kot orgel, instrumenta, ki je najpogosteje umeščen v cerkev in za katerega je značilna mogočnost zvoka. Obenem s tem tudi zvoki v naravi postanejo glasba, ki jo ustvarja veter, ki igra na kamnite ali ledene orgle: »Veter igra svojo tisočletno pesem na **kamnite orgle** in z bučečim glasom pripeva leden napev« (Knez, 175).

Ti zvoki tudi spremljajo in podkrepijo občutje izpostavljenosti skrajni nevarnosti ob padajočem ledu: »zadonijo **ledene orgle**« in »zazveni leden mrtvaški marš« (Knez, 72). Podobne primere poimenovanja zvokov in delov stene najdemo tudi pri Zaplotniku: »koncert **nebeških orgel**« (126), ledene sveče pa so »**orgelske piščali**« (141).

6.5. GORA JE LABIRINT

Ko se alpinist poskuša povzpeti na goro, se mu ponuja mnogo poti in možnosti prehodov, vendar vse poti ne nujno pripeljejo na vrh. Pot se lahko sredi hriba tudi zapre. Alpinist zato goro pojmuje kot labirint ali blodnjak, ki pomeni nevarnost, ki mu povzroča strah, saj se lahko v njem izgubi oziroma zaide v neprehodne dele gore, od koder je težko najti pot nazaj.

»Odideva naprej v leden objem zevajočih razpok in išče pot čez **labirint**« (Knez, 69). »/.../ bolj se mi je dozdevalo, da v tem **blodnjaku**, ki se je vzpenjal v nebo in kanil biti prebivališče človeških duš, poti pravzaprav ne vodijo navzgor /.../« (Škamperle, 157). »Z očmi išče prehodov skozi neizprosni **blodnjak** stebrov in melišč« (Zaplotnik, 61).

6.6. GORA JE PEKEL

Kadar so razmere na gori neznosne in se nevarnost poveča, napor pa presega meje človeške vzdržljivosti, tedaj postane gora alpinistu pekel, ki ga pojmuje kot kraj trpljenja in pogubljenja ter kraj, povezan s hudičem. Metaforo najdemo nekajkrat pri Zaplotniku:

»Tudi če ga nikdar več ne vidim, da le prideva živa iz tega **pekla**« (151).

»Toda ni časa, samo navzdol, ven iz tega prekletega, **hudičevega pekla**« (93).

»/.../ igra, polna uživanja nad **peklensko praznino**« (79–80).

»Trenirajte, trenirajte! To bo **hudičeva stvar!**« (155).

6.7. GORE SO NEBESA ALI RAJ

Bistvo alpinizma ni le fizična aktivnost, zato alpinist ni zgolj športnik, ampak v gorah išče tudi lepoto. Prevzame ga narava, ki s svojo veličino in lepoto privabi oko, da se zaustavi na njeni popolnosti. Tisto, v čemer vidimo lepoto, ki je z besedami ne znamo opisati, pogosto primerjamo in opisujemo z nebesi, ki jih v nasprotju s peklom pojmuje kot kraj sreče in lepote. Nebesa pojmuje kot kraj, ki je nad zemljo oziroma ki ni zemeljski. Pojmuje jih tudi kot kraj, kjer prebivajo Bog in angeli. Vsa ta pojmovanja izvirajo iz krščanske tradicije. Tudi v analiziranih delih avtorji gore in stene poimenujejo raj, pripisujejo jim nebeškost in nadzemskost. Tako je pri Knezu stena »**angelsko obzorje**« (14), jutranja svetloba, ki ožari vrh, je »**nebeški pozdrav**« (115), kaplje dežja pa so »**nebeške solze**« (200), ki polzijo čez previse. Pripisovanje nebeškosti, ki izraža nadzemsko lepoto, najdemo tudi pri Zaplotniku, poimenovanje skale z rajem pa pri Škamperletu:

»/.../ tam daleč proti vzhodu pa se je v srebrnem siju zvezd zasvetila **nebeška streha** – Čogolisa« (Zaplotnik, 121).

»Bela **nebeška** lestev grebena nas vodi navzgor /.../« (Zaplotnik, 196).

»Skala je bolj hrapava kakor v Yosemiteh, pravi **raj**« (Škamperle, 200).

6.8. GORA JE KRAJ MIRU

V gorah utihne hrup, ki so ga ušesa vajena iz vsakdanjosti. Zato je tudi toliko bolj čutiti tišino, mir, spokojnost, ki prevladujejo v gorskem svetu. V analiziranih besedilih je gora kraj, kjer prebiva mir, ki se lahko tudi naseli v človeka ali se ga polasti.

»Tu **gospodari mir** in v tem **spokoju** spi lepota« (Knez, 200).

»/.../ hkrati pa prihaja vame notranji **mir**, **polašča se me prav iz te hladne in stroge zunanosti**« (Škamperle, 131).

»/.../ le nekaj **miru iz teh polic** bi rada, da bi se **naselilo v naju**, da bi ga lahko ohranila /.../« (Škamperle, 181).

6.9. GORA JE HRANA/STENA JE HRANA

Posamezni primeri tvorijo metaforo, v kateri je gora, stena ali del stene nekaj, v kar je mogoče zagristi, kar se lahko zaužije ali kar nudi užitek, kakršnega nudi hrana. Po eni strani z metaforo gore oz. dela gore kot hrane avtorji torej opisujejo alpinistično dejavnost kot dejavnost, ki jo obvladajo in v kateri uživajo, medtem ko z glagolom *zagristi* označujejo intenzivnost pri vzpenjanju.

»Plošče so postale že kar moja **specialiteta** /.../« (Zaplotnik, 143).

»/.../ prečnica, ki pa nama je kmalu postala prava **poslastica**« (Zaplotnik, 77).

»**Zagrizeva** v strmino nad šotorom« (Zaplotnik, 123).

»**Zagrizemo** v hrib /.../« (Škamperle, 62).

6.10. GORA/HRIB JE DRAG KAMEN

V očeh alpinista so gore in hribi dragoceni, imajo neizmerno vrednost in lepoto. Ta odnos alpinista do gore ali hribov izražajo z metaforo gore ali hriba kot dragega kamna.

»/.../ Mačapučri, deviški **biser** /.../« (Škamperle, 208).

»Na srečo je bil kmalu za hišo Rožnik, pravi **dragulj** /.../« (Škamperle, 144).

6.11. VRH JE GEOMETRIJSKO TELO

Vrhovi gora so po obliki podobni nekaterim geometrijskim telesom. Zaradi te podobnosti jih Zaplotnik in Knez poimenujeta piramida, stožec ali prizma:

»Na drugo stran, proti vršni **piramidi** gore, se vleče dolg in ozek, vodoraven snežen greben« (Zaplotnik, 123).

»Na vrhu sneženega **stožca** se vzpenja velika previsna zajeda /.../« (Knez, 107).

*»Iz neotipljivega temnega prostranstva se počasi izlušči vitka Jalovčeva **prizma** /.../«*
(Zaplotnik, 49).

6.12. STENA JE ZRCALO ČLOVEKU

V gorah se razkriva človekova resnična narava. To ponazarja metafora, v kateri je stena zrcalo človeku. Kot v ogledalu vidimo odsev svoje zunanje podobe, tako vidi v steni plezalec odsev svoje duševne podobe. Stena ga razkriva in ga pripelje do spoznanja samega sebe, do resnice o sebi. Knez piše:

*»Vsi, ki imamo kamen silno radi, ga imamo radi že od nekdaj, in to zato, ker nam je blizu. V njem **uzremo lastno podobo**«* (57).

Metaforo najdemo tudi pri Škamperletu:

*»/.../ a ta ledena puščava, je bila ustvarjena za **zrcalo človeku**?«* (167).

6.13. STENA JE STRUP

Zaplotnik steni pripiše značilnost strupene snovi, da dolgotrajno učinkuje na človeka, če jo ta zaužije:

*»Po plezalni poti sva se spustila na Vršič in **se zastrupila** s prepadnimi stenami«* (Zaplotnik, 14).

6.14. TEŽAVA V STENI JE SKRIVNOST, UGANKA ALI VPRAŠANJE

Težavna mesta v steni, ki zahtevajo večjo mero sposobnosti, izkušenosti in iznajdljivosti, se opisujejo kot skrivnost ali uganka, ki jo mora plezalec rešiti, oziroma vprašanje, ki zahteva odgovor. Preplezano težavno mesto tako postane rešena uganka ali odgovor oziroma razkrita skrivnost. Za skrivnost, uganko ali vprašanje je značilno, da jih mora nekdo zastaviti, ta nekdo pa je v našem primeru gora ali stena. Zato je pri tej metafori bistvenega pomena personifikacija, ki je v metafori lahko izražena, kakor v naslednjih dveh primerih:

*»Tanka ledena prevleka /.../ ti **zastavi vprašanje**, ali si plezalni umetnik, ki zmore odgovor nanj«* (Knez, 77).

*»Steber Trikota **je razkril** svojo **skrivnost**«* (Zaplotnik, 144).

V ostalih primerih personifikacija ni izražena:

*»Nad glavo se mi boči luskinast strop, pod njim pa se poševno proti levi vleče kot las tanka razpoka. To je torej **skrivnostna uganka**« (Knez, 100).*

*»Potem je Čajz s soplezalcem preplezal kamin, ki je skrit za Razom sv. Duha, in s tem **rešil** še **skrivnost** spodnjih plošč« (Knez, 127).*

*»/.../ in ko splezam čez poševno ploščo do prve globoke previsne počí, se zavem, da sem odstrl tančico **skrivnostnega** monolita« (Knez, 174).*

Podobno zasledimo tudi pri Zaplotniku:

*»/.../ izstop iz plošč na raz je zopet **uganka**« (144).*

*»Kako naj sedaj **rešiva** to **uganko** /.../« (79).*

6.15. TEŽAVA V STENI JE PAST

Nepremišljenost ali predrznost lahko plezalca v steni pripeljeta v brezizhoden položaj, ki zanj postane past ali zanka, v katero se lahko ujame in iz katere se je težko rešiti. Podobno kot prejšnja metafora tudi ta predvideva nekoga, ki je past nastavil, in to je gora oziroma stena, kar pa v naših primerih ni neposredno izraženo.

*»Začetne vstopne plošče ponujajo prelepo plezanje, a so le mamljiva **past** za vsiljivce« (Knez, 114).*

*»Pred soliranjem težjih smeri je treba dobro premisliti, česa se lotevaš, da **se ne ujameš v zanko**, na katero ne bi imel odgovora« (Knez, 76).*

6.16. NOVA SMER V STENI JE NOVOROJENČEK

Metaforo lahko povežemo z metaforo gore kot device. Preplezana gora ni več deviška, posledica tega pa je otrok, s čimer poimenujejo nove smeri v steni. Obenem se tu izražajo očetovska čustva. Čustva, ki jih alpinist goji do smeri, ki jo je preplezal kot prvi, so podobna čustvom očeta do novorojenega otroka.

*»Ko ugibava, kako naj bo ime **novorojenčku**, se spomnim, da imam danes god: Jernejev steber naj bo!« (Zaplotnik, 144).*

7. METAFORE ZA PLEZANJE

7.1. PLEZANJE JE BOJ

Plezanje od plezalca zahteva fizično pripravljenost, moč, napor, določeno tehniko, zato si lahko plezanje predstavljamo kot boj plezalca s steno. V boju sta udeležena vsaj dva: napadalec in nasprotnik oziroma tisti, ki se brani. V boju je nekdo od njiju zmagovalec, drugi poraženec. V obravnavanih besedilih ima metafora različna ustrežanja. Gora ali del gore, največkrat jo to stena, je nasprotnik, ki se brani ali udari:

»/.../ stena /.../ **se je ubranila** vseh vsiljivcev« (Knez, 114).

»/.../ če ga **udari** s padajočim kamenjem, jo zasovraži in pobegne« (Zaplotnik, 134).

Metafora se nadalje udejanji tudi v bolj specifičnih metaforah: uspeh v steni je zmaga, umik iz stene je poraz, plezanje je bitka, borba ali tolčenje.

»Z Marjanom vstopiva v kosmate travnate zajede in na stojiščih naju pozdravijo stari klini z zankami. Te neme priče **poraza** mi niso nič kaj všeč« (Knez, 100).

»Tik pred **zmago** smo ostali praznih rok /.../« (Knez, 111).

»Najtežja mesta v steni sva vsakič znova **premagovala** s tistim, kar se je spletlo med nama« (Škamperle, 124).

»/.../ sva se sprijaznila, da sva v senčni in mrzli steni **izgubila bitko**« (Knez, 180).

»/.../ krčevito **se bori**, a končno ga poklina izrine /.../« (Knez, 98).

»V roke me grabijo krči, s kom se sploh **tolčem**?« (Škamperle, 166).

»Vem, da bo šlo **na nož**« (Zaplotnik, 162).

Plezalec lahko poskuša goro ali steno premagati tudi z zvijačo ali s trikom in tako dobimo naslednje metafore:

»/.../ da jih ne morem **ugnati z** nobenim še tako prebrisanim **trikom** /.../« (Zaplotnik, 145).

»/.../ nekoliko nerodno mesto tik pod vrhom **prelisičim** v širokem razkoraku« (Zaplotnik, 33).

V tesni povezavi z metaforo PLEZANJE JE BOJ je metafora PLEZANJE JE VOJNA, kjer je plezalec vojak, tehnični pripomočki pri plezanju pa so orožje. Primer najdemo pri Zaplotniku:

»Po vseh štirih smo klecali kakor **ranjeni vojaki** nazaj v zaklonišče« (Zaplotnik, 161).

»Ko pozabi tegobe, se zopet vrne z močnejšim **orožjem**, težji za kak kilogram železja in si izsili pot« (Zaplotnik, 134).

V metafori PLEZANJE JE BOJ nasprotnik ni nujno gora ali njen del, ampak tudi plezalec sam sebi, ko se v steni sooča s sabo in svojo šibkostjo, neodločnostjo, omahljivostjo:

»**Bitko** bova dobila! Ne bitko z goro, **bitko s samim seboj** in svojimi slabostmi!« (Zaplotnik, 171).

7.2. PLEZANJE JE PREDSTAVA

Metafora ima v analiziranih besedilih nekaj pojavitev in ustrezanj: plezalčev neuspešni poskus preplezati steno poimenuje Knez neuspešna predstava, metafora kulisa, ki jo lahko uvrstimo v koncept predstave ali odrske igre, se pojavi kot poimenovanje za steno ali goro pri Knezu in Škamperletu, vzpon na goro brez načrta pa je improvizacija.

»Krčevito se bori, a končno ga poklina izrine, da v velikem loku zaniha. **Neuspešna predstava** je vsem izpila up /.../« (Knez, 98–99).

»**Predstava ni bila slaba**, od sebe sva dala vse, kar sva takrat zmogla in znala« (Knez, 147).

»In prav spremembe teh plezalskih **kulis** so izjemno zanimive« (Knez, 77).

»/.../ na obeh straneh doline vzrastejo neme **kulise**« (Škamperle, 190).

»/.../ **improvizirati** pa se na tej gori ni dalo« (Škamperle, 209).

7.3. PLEZANJE JE IGRA NA SREČO

Za igre na srečo je značilno tveganje, saj izid ni odvisen od tistega, ki igra, ampak od naključja oziroma od tega, ali mu bo sreča naklonjena ali ne. Vpliva lahko torej le na lastno odločitev, ali se bo v tako igro spustil ali ne. V alpinizmu je tveganje pogosto neizogibno, saj je narava nepredvidljiva. Situacije, ki jih ni moč predvideti, lahko pripeljejo do tega, da se alpinist ne more več zanesti na svoje izkušnje in sposobnosti in lahko v veliki meri računa predvsem na to, da bo imel srečo. Nevarne in tvegane situacije Knez povezuje z igro na srečo in jih opisuje kot ruleto, hazard, stavo ali igro s kartami:

»Nekaj dni kasneje vnovič sprejmemo izziv in na scefranih vrveh **zaigramo ruleto** usode« (111).

»Plezanje v temi v sneženem kaosu je **hazarderska** avantura« (166).

*»Moral bi prečkati zasnežena pobočja, a ta **hazard** je prenevaren /.../« (176).*

*»Naj za to zdaj tukaj **zastavim** svojo glavo?« (134).*

*»Dobra skala /.../ je največji **adut** plezalnega območja« (124).*

Pri Škamperletu najdemo primer, ko se metafora udejanji kot plezanje je kockanje:

*»Mi smo morali v Francijo in se tam z gručami drugih preizkušati na stokrat zdrsanih toboganih, da smo lahko ugotovili, kako nam **kocka** vetra in usode poskakuje edinole v stenah, med katerimi smo doma« (120).*

7.4. PLEZANJE JE PLES

Metaforo plezanja kot plesa zasledimo pri Zaplotniku, z njo pa izraža sproščeno in lahkotno gibanje v steni, ki ga je mogoče izpiliti do mojstrstva. Metaforo lahko tako povežemo z metaforo alpinizma kot umetnosti (glej 8.2.) oziroma bolj specifično kot plesne umetnosti.

*»Čutim, kakor da bi **plesal** lahkoten valček /.../« (Zaplotnik, 31).*

*»Ko bom postal resničen mojster **plesa** po navpičnih zidovih /.../« (Zaplotnik, 81).*

8. METAFORE ZA ALPINIZEM

8.1. ALPINIZEM JE ISKANJE SEBE

Podlaga tej metafori je pravzaprav občutek izgubljenosti, ki ga alpinist doživlja v dolini, v vsakdanjem življenju. Ko govorimo o izgubljenosti in o iskanju sebe, ne mislimo na fizično izgubljenost v nekem prostoru, zato bi bilo dobesedno razumevanje nesmiselno. Kar človek počne in kar se z njim dogaja v steni in gorah, ni zgolj na ravni telesne dejavnosti, ampak tudi na ravni izoblikovanja osebnosti. Vprašanja o smislu obstoja se izražajo kot iskanje sebe. Ko odkrijemo smisel svojega obstoja, pravimo, da smo našli sebe. Da se ta metafora pojavi v zvezi z alpinizmom, niti ni presenetljivo, saj fizična dejavnost v naravi bistri um, odpira širši pogled in daje odgovor na marsikatero vprašanje. Tako beremo pri Škamperletu:

*»Le nekaj navez je v tej steni **iskalo sebe**, si oblikovalo dušo po njenih prostorih«* (94).

Lahko pa je iskanje sebe zgolj nakazano, obenem pa daje slutiti še nekaj več – da je to iskanje večno, brez konca:

*»Kamen moj in na njem večni trud **iskanja**«* (59).

Metafora alpinizma kot iskanja sebe se lahko udejanji tudi kot približevanje sebi ali srečanje s seboj:

*»Tam zgoraj, kjer je onemela upornost vesolja, smo si bili vsi veliko bližji, **bližji sami sebi**«* (45).

*»/.../ sten, v katerih se je človek **srečeval s samim sabo**«* (121).

8.2. ALPINIZEM JE UMETNOST

Umetnost je dejavnost, v kateri človek ustvarja in preko katere se izraža. Tudi alpinizem lahko pojmujeemo kot dejavnost, skozi katero se izraža alpinist. V tej dejavnosti je plezalec umetnik, različni načini, na katere lahko alpinizem živiš, pa najdejo vzporednice v različnih obdobjih in smereh umetnosti:

*»Alpinizem: hotel sem ga živeti scela, od **baročnega izigravanja** do **rokokojske lahkotnosti**, od zaprisežene **klasike** do **modernih preizkusov**, in iskal novih poti, kot bi se duh, ki je prihajal vame iz neznanih globin, moral **izraziti** prav v tem početju«* (Škamperle, 112).

*»/.../ ali si plezalni **umetnik** /.../«* (Knez, 77).

*»Na tem mestu se izkaže **umetnost** gibanja«* (Knez, 81).

Bistveni element umetnosti je estetskost umetniškega dela oziroma estetsko doživetje, ki ga umetniško delo zbudi, tako je tudi v alpinizmu bistvenega pomena doživljanje lepote. Lahko pa se zgodi, da se ta element izgubi oziroma alpinist pozabi nanj: *»/.../ srce ni več hitreje udarilo zaradi **doživetja lepote**, temveč le še zaradi telesnega napora«* (Zaplotnik, 148). Alpinizem s tem izgubi pravo vrednost, alpinist pa postane *»plehek in neumen obrtnik«* (Zaplotnik, 148).

8.3. ALPINIZEM JE MATEMATIKA

V alpinizmu se pojavljajo tudi elementi matematike: računstvo, preštevanje. Dojemanje alpinizma kot matematike je pravzaprav nasprotno dojemanju alpinizma kot umetnosti. V analiziranih besedilih je predstavljeno kot negativna plat alpinizma, saj se omeji le na športni vidik, ostali elementi, kot so gorski mir, lepota gorske narave in osebno doživetje, pa postanejo v hitenju in želji po čimveč vzponih nepomembni.

*»Meni je tam govorilo nekaj več od **računstva** /.../«* (Škamperle, 185).

*»Bil sem športnik, bil sem alpinist, govoril sem o stenah in previsih, tekal, treniral, **prešteval** vzpone, zapadel v norišnico **kategorizacije**, **računal točke**, se primerjal z drugimi /.../«* (Zaplotnik, 148).²

8.4. ALPINIZEM JE NOROST

Za marsikaterega zunanjega opazovalca je alpinizem zgolj tvegano in zato tudi nerazumljivo, nespametno in nesmiselno početje. Ker je odločitev za alpinizem prostovoljna odločitev, je pogosto označena kot norost. Tudi v analiziranih besedilih je alpinizem kdaj, zlasti ko zaide v ekstremna dejanja, pojmovan kot norost, pri čemer se lahko alpinist zaveda svojega nespametnega početja ali pa gre za stanje, ki povzroča človekovo nezavedno ravnanje.

*»Kakšna **norost** je bil ta vzpon!«* (Zaplotnik, 40).

*»/.../ od **nore**, tvegane dirke sva na koncu z močmi«* (Zaplotnik, 137).

*»Postajam plezalsko **blazen!**«* (Zaplotnik, 76).

*»Prva ponovitev Messner, v mladih letih, ko je bil **norc!**«* (Škamperle, 190).

² Pri navedenih primerih metafore alpinizma kot matematike težko z gotovostjo določimo, ali gre dejansko za metafore ali za dobeseden pomen. Potreben bi bil dodaten razmislek glede na kontekst.

8.5. ALPINIZEM JE POTOVANJE

V analiziranih besedilih avtorji alpinizem opisujejo tudi kot potovanje. Na tem potovanju hodi alpinist po poteh, ki vodijo med vrhove gora – ne v smislu konkretnega vzpona na goro, ampak v smislu načina življenja. Zato se potovanje pravzaprav ne konča, saj je vsak vrh, ki ga osvoji alpinist, le vmesni cilj na poti brez konca.

»Takrat se zaveš, zakaj te samotne **poti** neprestano **vlečejo** nazaj **med najvišje vrhove** /.../« (Zaplotnik, 107).

»Mene **je pot zanesla na najvišje vrhove sveta** /.../« (Zaplotnik, 67).

»**Pot** pa je takole počasi, tiho in neprisiljeno, v počasnem loku **zavila proti Vzhodu**.« (Zaplotnik, 82).

»/.../ vso noč zatrdno sklepam, da bo Everest moj zadnji, pa čeprav dobro vem, da **je pot brez konca**« (Zaplotnik, 161).

»Težava je v tem, ker **ne moreš nazaj!**« (Škamperle, 132).

»Podaril sem jo vsem tistim, ki so **hodili isto pot, kot jo hodim sam**, pa so ostali le v spominu« (Knez, 200).

8.6. NAVDUŠENJE ZA ALPINIZEM JE OGENJ ALI VROČINA

Kot pri vseh dejavnostih, v katere človek vlaga ogromno časa, truda in napora, se tudi pri alpinizmu prav zaradi velike predanosti temu početju pojavljajo močna čustva veselja in navdušenja, ki jih tudi sicer, ne le v alpinizmu, opisujemo kot ogenj ali vročino.

»Vse bolj **vroče** si želim na vrh, živim le še za to« (Zaplotnik, 84).

»/.../ **iskrečih** oči pripovedujeta, kako bogat teden je za njima« (Zaplotnik, 73).

»Če hočeš res veliko plezati, si moraš tega zelo želei. /.../ Če v srcu ni **ognja**, ga tudi denar ne prižge« (Knez, 41).

»Izpolnila se je **goreča želja**« (Knez, 46).

9. ZAKLJUČEK

V analiziranih delih prevladujejo motivi in teme gore, plezanja, alpinizma, zlasti v delih Frančka Kneza in Nejca Zaplotnika, medtem ko se v romanu Igorja Škamperleta po pogostosti približujeta še motivika ljubezni in vere. Ker alpinist goro, plezanje in alpinizem na splošno doživlja osebno in poglobljeno, govori o njih skozi metafore, ki izražajo njegov odnos do tega. Metafora pa ne nujno kaže na odnos, ampak lahko gre le za preslikavo ene podobe na drugo.

Zakaj se alpinist o gori, plezanju, alpinizmu izraža skozi metafore? Gora vendar ni abstrakten pojem, lahko bi jo poimenovali in o njej govorili vedno le dobesedno. Ampak z metaforami želimo izraziti nekaj več. Z metaforami se izražamo takrat, ko ne le objektivno opisujemo stvari in dogajanja, ampak želimo zavedno ali nezavedno izraziti naš odnos, naša čustva do tistega, kar opisujemo. Alpinist torej želi izraziti tisto, kar je v povezavi z gorami, plezanjem in alpinizmom abstraktnejše. Lahko je to navdušenje, občudovanje, ljubezen, lepota, strah, tveganje, negotovost ipd. Tako nam metafore dajo vpogled v smisel alpinizma in odgovarjajo na temeljno in večno odprto vprašanje, zakaj alpinist hodi v gore.

Najpogostejša metafora, ki se pojavlja v vseh treh analiziranih delih, je metafora gore kot človeka ali osebe. Ta metafora izraža vzajemen odnos med alpinistom in goro kot človekom. Ker je človek socialno bitje, nam je ta odnos iz lastnih izkustev zelo dobro poznan, zato je verjetno na ta način najlažje izraziti osebni odnos, ki se vzpostavlja med alpinistom in goro oziroma steno. Alpinist gori pripisuje lastnosti, ki so značilne za človeka, npr. sposobnost oglašanja, kot se oglašča človek, sposobnost komunikacije, pripisuje ji človeške značajske in fizične lastnosti. S tem ko goram pripisuje prijaznost, privlačnost oziroma neprijaznost in mrkost, pravzaprav obenem tudi izraža, kako jih on sam doživlja in kakšne občutke mu vzbujajo. Ko jih postavlja v nadrejen položaj, kjer gora zahteva, udari, vzame, odtrga, takrat skozi metaforo izraža moč gore in svojo predanost goram oziroma alpinizmu. Alpinist goro včasih dojema kot žensko, katere zunanji videz ga lahko privlači ali odbija. Pogosteje jo dojema kot devico, kjer nedotaknjenost kot lastnost deviške ženske ustreza nedotaknjenosti kot lastnosti gore ali stene, ki še ni bila preplezana, včasih pa kot nevesto, pri čemer deluje preslikava značilnosti oziroma vrednot, kot sta čistost in nedolžnost. Nekatere metafore pa ne

odražajo odnosa, ampak so metafore po podobi. Tako npr. deluje preslikava delov človeškega telesa ali oblačil na dele gore ali stene.

Kot eno bistvenih in neizogibnih občutij v alpinizmu se v metaforah odraža tudi občutje tveganja, nevarnosti in strahu pred njo. Tveganje si pogosto predstavljamo kot igro na srečo, kar se kaže tudi v analiziranih delih. Značilnosti iger na srečo se v analiziranih delih, zlasti pri Knezu, preslikajo na plezanje v nevarnih in tveganih situacijah, ki s tem postane hazard, ruleta, stava, igra s kartami ali kockanje. Nevarnost v gorah alpinist izraža z metaforo gore kot labirinta, ki pomeni nevarnost ovire ali brezizhodnega položaja pri vzponu, ter z metaforo gore kot podrtije, ki predstavlja nevarnost podirajočih se ledenih skladov, ki lahko alpinista pokopljejo pod seboj. Nevarnost in strah pred njo izraža tudi v metaforah gore kot živali ali pošasti. Praviloma so te metafore povezane z neprijetnimi občutki, zlasti velja to za metafore, ki goro ali del gore predstavljajo kot pošast, ki je v naših predstavah strašno in za človeka uničujoče bitje. Nevarnost za alpinistovo življenje pa avtorji v delih izražajo tudi z metaforo gore kot pekla, če ga pojmujejo kot kraj pogubljenja, sicer pa se metafora navezuje na pekel kot kraj trpljenja, kar ustreza nečloveškemu naporu, ki ga mora alpinist vložiti, ali da bi prišel do vrha ali da bi se sploh živ vrnil z gore. V nasprotju s tem pa je metafora gore kot nebes, s katero želijo izraziti lepoto, ki je nadzemska, sicer lastna le nebesom.

Poleg metafore gore kot pekla, ki po eni strani kaže na trud in napor, ki ga je potrebno vložiti, je prav tako sporočilna metafora plezanja kot boja, kjer se med seboj borita plezalec in gora oziroma stena. Če plezalec prepleza steno ali doseže vrh, dojema svoj uspeh kot zmago v tem boju. Boj v steni pa lahko alpinist razume tudi nekoliko drugače, in sicer kot boj s samim seboj, kjer so njegove slabosti, omahljivost ipd. njegovi nasprotniki, ki jih mora v tem boju premagati.

Čeprav sta tveganje in nevarnost bolj ali manj vseskozi prisotna, se po drugi strani pojavijo tudi občutja varnosti, domačnosti in zavetja pred dolino, ki v gorah prevzamejo alpinista. Te prikazuje z metaforo gore kot bivališča ali bolj specifično kot doma in stanovanja.

Mogočnost, trdnost, velikost, stabilnost se izražajo v metafori gore kot zgradbe na splošno, še bolj pa v metafori gore kot katedrale. Pri slednjem se obenem kaže tudi odnos do gora, ki bi ga lahko na nek način poimenovali religiozni odnos, saj katedrala ni le mogočna zgradba, ampak je posvečen prostor, torej s tem ko dojemajo goro kot katedralo, jo dojemajo obenem

kot posvečen prostor. To potrjuje tudi dojemanje gore ali stene kot oltarja, ki je sicer najbolj posvečeno mesto v cerkvi.

Skozi metafore se kaže tudi alpinistovo dojemanje alpinizma kot dejavnosti na splošno. V razmerju do sebe je za alpinista lahko alpinizem iskanje samega sebe, torej iskanje odgovorov na temeljna vprašanja človekovega obstoja. Če je dolina kraj, kjer se izgublja, so gore kraj, kjer se približa samemu sebi, se najde, pride do spoznanja sebe, kar odraža tudi metafora gore kot zrcala človeku.

Dojemanje alpinizma kot umetnosti kaže na dojemanje alpinizma kot dejavnosti, ki omogoči alpinistu, da se preko nje izraža in da v njej ustvarja, metafora pa predpostavlja doživetje lepote, ki je značilno za umetniško delo, kot pomemben element alpinistične dejavnosti. Ravno nasprotno temu dojemanju alpinizma je dojemanje alpinizma kot matematike, ki ne vključuje estetskega doživetja, ampak so v prvi vrsti preštevanje, točkovanje, primerjava, kategorizacija. Ta metafora prikazuje alpinizem kot dejavnost, ki je zaradi izključitve doživetja lepega osiromašena, saj ji je odvzeto prav tisto, kar ji daje največjo vrednost.

Če torej strnemo ugotovitve in poskušamo odgovoriti na vprašanje, zakaj alpinist hodi v gore, kakor se odgovor izraža skozi metafore, ki smo jih opazovali, lahko rečemo, da zaradi tega, ker mu je gora kot človek, s katerim vzpostavlja čustven odnos in mu torej veliko pomeni, k človeku, s katerim smo vzpostavili čustven odnos, pa se tudi radi vračamo. V gore se rad vrača tudi zato, ker je gorski svet kraj, kjer najde mir, lepoto, čistost, ker tam najde sebe in razčisti odnos do sebe, ker se tam počuti doma, ker se v alpinizmu kot dejavnosti izraža in ker mu to vzbuja občutke veselja, navdušenosti. Gibanje v steni mu prinaša sproščenost, obenem pa ga utrjuje za vsakdanje življenje. Nevarnost, težave v steni, tveganje in strah ga od alpinizma ne odvrnejo, ampak so mu pravzaprav izzivi, vsak premagan izziv pa pomeni uspeh. Vsak srečen vzpon in sestop alpinista postavljata v vlogo zmagovalca nad goro in nad seboj.

LITERATURA

Jožica Čeh: Pogledi na metaforo. *Jezik in slovstvo* 50/3–4 (2005). 75–86. Dostopno na: www.dlib.si (15. 7. 2016).

Milena Dobnik: Naša potopisna planinska literatura. *Planinski vestnik* 96/7–8 (1996). 324–328. Dostopno na: www.dlib.si (16. 7. 2016).

Enciklopedija Slovenije. 8. knjiga. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994. 379–380.

Miran Hladnik: Planinska povest. *XXIII. SSJLK: Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 1987. 95–102. Dostopno na: <http://lit.ijs.si/planin.html> (10. 7. 2016).

Franček Knez: *Ožarjeni kamen*. Ljubljana: Sanje, 2009.

George Lakoff: Sodobna teorija metafore. *Kaj je metafora?* Ljubljana: Krtina, 1998. 271–325.

George Lakoff in Mark Turner: *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1989.

Jože Munda: *Gore v besedi, podobi in glasbi*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 1965.

Igor Škamperle: *Sneg na zlati veji*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1992.

Tomo Virk: Naročje večnosti. Igor Škamperle, *Sneg na zlati veji*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1992. 219–223.

Mojca Volkar: *Metaforika gore v sodobni slovenski alpinistični literaturi*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, Oddelek za slovenistiko, 2008.

Nejc Zaplotnik: *Pot*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2009.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 20. 8. 2016

Nevenka Lozar